

Отже, одною з передумов виховання вчинкової самостійності є свідома виховна стратегія, що реалізується у рефлексивному вихованні та потребує від педагогів особливого способу життя та розвитку самосвідомості. Педагог має знаходитися в умовах постійного самовизначення та відповідальності за свій власний вибір та вчинок. На нашу думку, виховання вчинкової самостійності стає більш ефективним, якщо емпатійно близькі та постійні стосунки стають посередником між особистісно-сильною дорослою людиною, її виховними діями та вихованцем інтернатного закладу.

*Т. В. Верещенко*

### **АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЦЕНТРИЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Сучасний етап розвитку взаємин у системі “людина-природа-суспільство” багатьма світовими вченими визначається як етап загострення глобальних протиріч. Освіта і виховання на сьогодні справедливо вважаються одними з найпотужніших важелів повороту людства від руйнівного споживацького способу життєдіяльності до конструктивного, бережливо-відновлювального. Саме тому формування екологічної культури людини, екологічної поведінки, гармонії взаємодії з природою є пріоритетними напрямками виховання, про що йдеться у Державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, Концепції екологічної освіти України, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти.

Вчені-екологи одностайні в тому, що екологічна криза обумовлена кризою антропоцентричної свідомості та відповідною поведінкою, тому замислюються над тим, як вплинути на свідомість людей, а згодом і на поведінку. С.Д. Дерябо, В.А.Ясвін наголошують на зміні антропоцентричної свідомості на екоцентричну, як таку, що виключить протиставлення людини та природи і “забезпечить баланс прагматичної і непрагматичної взаємодії з природою”. Антропоцентричну свідомість на біоцентричну пропонує змінити А.В.Степанюк. Саме така свідомість на думку автора дозволить краще розуміти оточуючий світ, забезпечить необхідний баланс існуванню людства та природи. С.Г. Лебідь зазначає про важливість впливу на мислення людини і зауважує про такі виховні впливи, що сприятимуть зміні антропоцентричного мислення на природоцентричне, зазначаючи, що останнє є чинником формування екологічної культури природоцентричного типу.

Вважаємо, що саме природоцентризм найглибше відповідає вимогам сучасної екологічної політики світової спільноти в прагненні до збалансованого розвитку суспільства, оскільки в центрі будь якої діяльності людини – економічної, соціальної – має бути збереження природних багатств та рівноваги в природі. Згідно визначення А. Леопольда (1949 р.), наведеного у екологічній енциклопедії (за редакцією Є.І. Стещенко), природоцентризм – це загальний екологічний напрям, що базується на необхідності поширення світоглядних та морально-екологічних принципів на всю природу. Подібні світоглядні установки та мислення в ставленні до природи необхідно впроваджувати протягом всього навчання в школі з урахуванням вікових психолого-

педагогічних характеристик особистості школяра. З огляду на обрану тематику розглянемо сутність понять: позиція, екологічна позиція, природоцентрична екологічна позиція. У психологічній енциклопедії (укладач О.М. Степанов) позиція розглядається як система поглядів, переконань, уявлень, установок, яку особистість реалізує у повсякденному житті та відстоює в референтних групах, також зазначається, що позиція реалізується в процесі виконання особистістю певних соціальних ролей.

У психологічних джерелах позиція розглядається як критерій рівня культури особистості (Л.І.Божович, О.Л.Кононко, А.В.Петровський, С.Л.Рубінштейн). Позиція особистості засвідчує, як на практиці індивід поєднує слово і діло, контролює наміри та вчинки, вміє оптимально добирати певні форми і варіанти поведінки.

Позицію особистості багатьма психологами прийнято визначати як відносно стійку, динамічну характеристику ціннісного ставлення людини до навколишнього світу, що формується і вдосконалюється протягом всього життя людини. Таке розуміння позиції, її складових компонентів, характеристики мотиваційно-потребнісної складової, з урахуванням вікових особливостей формування позиції особистості здійснено Б.Г.Ананьєвим, Л.І.Божович, В.М.Мясищевим, Д.І.Фельдштейном. Отже, позиція є складовою ціннісного ставлення, обумовлює рівень культури та стійкість поведінки особистості.

Формуванню екологічної позиції у педагогічній літературі присвячене дисертаційне дослідження О.М. Лазебної, в якому автор досліджує активну екологічну позицію підлітків. Екологічну позицію автор пояснює як “позицію рівноваги між прагматичним та непрагматичним ставленням людини до природи” [8, с. 7]. Під активною екологічною позицією О.М. Лазебна розуміє “певний рівень усвідомлення екологічної інформації, виявлення ціннісного ставлення до довкілля, оволодіння уміннями конструктивної взаємодії з природою та їх використання в різних оцінювальних-поведінкових діях”.

Оскільки інші вікові групи щодо формування екологічної позиції не досліджувались, логічним буде відслідкувати наступність у формуванні екологічної позиції учнів старшої школи. Старший шкільний вік є одним із найважливіших періодів у цьому процесі, оскільки за даними психолого-педагогічної науки, він характеризується високою готовністю психологічних структур особистості до вироблення установок, поглядів, ставлень до оточуючого світу та інших новоутворень особистісної сфери (К.О.Абульханова-Славська, Л.І.Божович, Г.С.Костюк, А.В.Петровський). Для старшокласників властива стійка внутрішня позиція, зростання відповідальності за власні дії та вчинки, збільшення значущості самостійних форм діяльності.

Процес формування екологічної позиції у старшому шкільному віці набуватиме іншого смислового контексту. Його варто спрямовувати, здебільшого, на коригування існуючого рівня екологічної позиції через розв'язання соціально-моральних задач та самовдосконалення.

Отже, природоцентрична екологічна позиція старшокласників залежить від ціннісного ставлення до природи, обумовлюється відповідальністю за

власні дії та вчинки стосовно природи та самостійним прийняттям екологічно виважених рішень у повсякденному житті.

*О. В. Гайдамака*

### **СПІЛЬНІ ТЕМИ З РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ**

У наш час кількість інформації, що пропонується досягнути школярам у процесі навчання в школі, досягла небувалих розмірів. Одним із шляхів вирішення проблеми розвантаження учнів може бути переструктурування змісту гуманітарної, зокрема мистецької освіти за принципом створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору. Це допоможе, з одного боку, уникнути дублювання інформації у змісті різних навчальних дисциплін, а з іншого, розглянути різні його аспекти.

Аналіз програм з мистецьких дисциплін виявив у їх структурі спільні теми. Ще понад 30 років тому у змісті програми “Музика”, розробленої під керівництвом Д.Б.Кабалевського, були закладені початки інтегрування різних видів мистецтва. Зокрема, у 5 класі в темах “Що сталося б з музикою, якби не було літератури”, “Чи можемо ми побачити музику? ”, “Чи можемо ми почути живопис? ”

У програмі “Світова художня культура” [2] “спільними” для різних видів мистецтва в початкових класах є такі теми: “Природа-будівник”, “У гостях в іграшки”, “На крилах фантазії”, “Із глибини віків”, “Поговоримо про маму”, “Краса праці в мистецтві”, “Народні свята”, “У театрі ляльок” тощо. Вони представлені творами з музики, живопису, театру, літератури. У змісті цієї програми для основної і старшої школи тематикою, що об’єднує різні види мистецтва, виступає культура країни (Єгипту, Італії, Росії тощо) у різні епохи [2].

У програмі інтегрованого курсу “Мистецтво” (1-8 кл.), розробленої авторським колективом під керівництвом Л.М.Масол [1; 3], зміст побудовано на основі інтеграції різних видів мистецтва з виділеннями двох домінуючих ліній (музичне і образотворче мистецтво). У початковій школі він будується навколо таких тем: “Пори року і народні свята”, “Бринить природи мова кольорова”, “Комічні та фантастичні образи в мистецтві”, “Краса людської духовності”, “Подорожі країнами і континентами”, “Дзвони минулого, шляхи майбутнього” та ін. У програмі для основної школи тематизм укрупнюється навколо тем “Види і жанри мистецтва”, “Загадки стародавнього мистецтва”, “Палітра художніх напрямів і стилів”, “Мистецтво в культурі сучасності”. Аналогічні спільні теми існують і в чинних програмах з музики, образотворчого мистецтва, художньої культури [1; 3].

Узагальнюючи джерела, ми визначили спільні теми, які є найуживанішими: “Природа в мистецтві”, “Події життя людини в мистецтві”, “Мистецтво і побут”, “Казка в мистецтві”, “Мистецтво і культура”, “Синтез мистецтв”. Цей блок тем можливо використати на різних ступенях навчання – у початковій, середній і старшій школі, враховуючи особливості і можливості кожної вікової категорії учнів. Єдиний тематичний простір дає змогу уникати